

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH – UMUMMILLIY VAZIFA: HAR BIR VATANPARVAR YURTDOSHIMIZNING VIJDON ISHI

Djurayeva Gavhar Nuriddin qizi

"OKMK" AJ tasarrufidagi 21-mtt uslubchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada korrupsiyaga qarshi kurashning ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy ahamiyati hamda uning umummilliy vazifa sifatida e'tirof etilishining nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Unda korrupsiyaning jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'siri, davlat boshqaruvini izdan chiqaruvchi omillari, shuningdek, fuqarolarning ma'naviy mas'uliyati va vatanparvarlik pozitsiyasi asosida unga qarshi kurash mexanizmlari tahlil qilingan. Maqola so'ngida korrupsiyaga qarshi tizimni takomillashtirish, fuqarolik ongini oshirish, yoshlar tarbiyasida halollik va shaffoflikni mustahkamlash bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: korrupsiya, halollik, shaffoflik, fuqarolik jamiyati, vatanparvarlik, davlat boshqaruvi, profilaktika, ijtimoiy nazorat, islohotlar.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida korrupsiya nafaqat iqtisodiy taraqqiyotga, balki jamiyatning ma'naviy-axloqiy asoslariga ham jiddiy tahdid solayotgan eng xavfli illatlardan biri bo'lib qolmoqda. Har qanday davlatning rivojlanish sur'ati, xalqning farovonligi va davlat institutlarining samaradorligi, avvalo, jamiyatda halollik va qonun ustuvorligining qay darajada ta'minlanganiga bog'liq. Shuning uchun korrupsiyaga qarshi kurashni faqat davlat organlarining vazifasi, deb qarash xato — bu barcha fuqarolarning, har bir vatanparvar insonning vijdon ishi, umummilliy maqsad va umumiy mas'uliyatdir.

O'zbekistonda so'nggi yillarda korrupsiyaga qarshi tizimni mustahkamlash bo'yicha chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq korrupsiyani bartaraf etish uchun faqat qonunlar yetarli emas; buning uchun jamiyatda halollik immunitetini shakllantirish, har bir fuqaroning mas'uliyatini oshirish zarur.

Adabiyotlar tahlili

Jahon miqyosidagi ilmiy tadqiqotlarda korrupsiya davlat barqarorligiga tahdid soluvchi asosiy ijtimoiy illatlardan biri sifatida baholanadi. Transparency International, JST, Jahon banki, UNODC kabi tashkilotlarning yillik hisobotlarida korrupsiyaning iqtisodiy zararini milliy daromadning 5–10 foizigacha yetishi qayd etiladi.

O'zbekiston olimlari A. Erkaev, Sh. Qo'chqorov, N. Jo'raevlar korrupsiyaning ijtimoiy-psixologik ildizlarini tahlil qilib, uning oldini olishda aholining huquqiy ongini oshirish muhimligini ta'kidlashgan. Mahalliy adabiyotlarda korrupsiya ikki yo'nalishda ko'riladi:

Boshqaruvga oid korrupsiya – mansabdor shaxslarning suiste'moli.

Maishiy korrupsiya – oddiy hayotdagi poraxo'rlik, tanish-bilishchilik.

Ushbu adabiyotlarda korrupsiyaga qarshi samarali kurashning hal qiluvchi omili sifatida jamiyatda halollik madaniyatini shakllantirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, ochiqlik va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish ko'rsatib o'tiladi.

Metodlar bo'limi

Maqolani tayyorlashda quyidagi ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi:

Tahlil va sintez metodi – korrupsiyaning sabablari, oqibatlar va uning oldini olish mexanizmlari o'rganildi.

Taqqoslash metodi – O'zbekiston tajribasi xalqaro tajribalar bilan solishtirildi.

Sotsiologik yondashuv – aholining korrupsiya haqidagi tasavvurlarini aks ettiruvchi tadqiqotlar ma'lumotlaridan foydalanildi.

Normativ-huquqiy tahlil – "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun va boshqa me'yoriy hujjatlar o'rganildi.

Natijalar

Korrupsiyaga qarshi kurashish – umummilliy vazifa: har bir vatanparvar yurtdoshimizning vijdon ishi. Bugungi globallashuv sharoitida korrupsiya nafaqat alohida davlatlar, balki butun mintaqa va jahon hamjamiyatining barqaror rivojlanishiga xavf tug'dirayotgan omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. BMT, OECD va Transparency International kabi xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, korrupsiya demokratik institutlar, inson huquqlari, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy adolatga bevosita tahdid hisoblanadi.

O'zbekiston misolida ham so'nggi yillarda korrupsiyaga qarshi kurash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. 2017-yilda "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi ushbu yo'nalishdagi huquqiy asoslarni mustahkamladi, keyingi yillarda esa maxsus Agentlik, Milliy kengash, milliy hisobot institutlari joriy qilindi.

Shunday sharoitda korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat davlat organlarining vazifasi, balki har bir vatanparvar fuqaroni vijdoniy burchi sifatida qaralishi dolzarbdir.

Korrupsiya – jamiyat ma'naviy va iqtisodiy salohiyatiga tahdid

Korrupsiya eng avvalo ma'naviy-axloqiy muammo sifatida namoyon bo'ladi. Poraxo'rlik, mansab vakolatini suiste'mol qilish, qarindosh-urug'chilik (nepotizm) kabi holatlar jamiyatda halollik va adolat tamoyillarini yemirib boradi. Buning oqibatida:

Davlat idoralariga bo'lgan ishonch susayadi;

"halol mehnat" emas, "yo'lini topish" qadriyat sifatida ko'rinish boshlaydi;

Yoshlar ongida "adolat baribir qaror topmaydi" degan xavfli stereotip shakllanadi.

Korrupsiya shuningdek iqtisodiy rivojlanishga jiddiy zarba beradi. Byudjet mablag‘larining maqsadsiz sarflanishi, davlat xaridlarida yashirin kelishuvlar, investitsiya loyihalarida oshkoralikning yetishmasligi:

Investitsion jozibadorlikning pasayishiga;

Tadbirkorlar uchun “soya iqtisodiyoti”ga o‘tish rag‘batining kuchayishiga;

Ijtimoiy sohalarga yo‘naltiriladigan mablag‘larning kamayishiga olib keladi.

Transparency International’ning Korrupsiyani qabul qilish indeksi (CPI) bo‘yicha O‘zbekistonning reytingi so‘nggi yillarda asta-sekin yaxshilanayotgan bo‘lsa-da, hanz 121-o‘rin atrofida bo‘lib, 2024-yilda 32 ball ko‘rsatkich qayd etilgan.

Bu raqamlar davlat tomonidan ko‘rilayotgan chora-tadbirlar natijasini ko‘rsatsada, oldinda hali katta ishlar turganini ham anglatadi.

O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy va institutsional asoslari. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida O‘zbekistonda so‘nggi yillarda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Jumladan:

2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun korrupsiyaga qarshi siyosatning asosiy yo‘nalishlari, vakolatli organlar faoliyati va fuqarolarning bu jarayondagi o‘rni va rolini belgilab berdi.

2008-yilda O‘zbekiston BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasiga qo‘shilgan bo‘lib, bu xalqaro standartlar asosida siyosat yuritish imkonini beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portal

2020-yil 29-iyunda Prezident farmoni bilan Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi. Ushbu agentlik Prezidentga bo‘ysunadi va Oliy Majlis palatalariga hisobdor bo‘lib, har yili milliy hisobot tayyorlaydi.

Davlat fuqarolik xizmati, manfaatlar to‘qnashuvi, ochiq ma‘lumotlar, davlat xaridlari, raqamli xizmatlar bo‘yicha qator qonun va qarorlar qabul qilindi.

Bu islohotlar korrupsiyaga qarshi kurashishning institutsional asosini yaratib berdi. Biroq huquqiy bazaning mavjudligi o‘zi bilan-o‘zi yetarli emas – uni amaliyotda hayotga tatbiq etish, fuqarolik jamiyati va aholining faol ishtiroki bilan mustahkamlash zarur.

Korrupsiyaga qarshi kurashda fuqarolik jamiyati va ommaviy ong roli

Korrupsiyani faqat jazolash orqali yengib bo‘lmaydi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, profilaktika, oshkoralik va fuqarolik nazorati korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali yo‘llaridan biridir.

Bu borada quyidagi yo‘nalishlar alohida ahamiyatga ega:

Ma‘naviy-tarbiyaviy ishlar va ta‘lim tizimi

Maktabdan boshlab oliy ta‘limgacha halollik, vijdon, mas‘uliyat, qonuniylik kabi qadriyatlarni singdirish;

“Halollik darslari”, “Korrupsiyaga qarshi madaniyat asoslari” kabi fan va kurslarni joriy etish;

Talabalarda “porasiz imtihon”, “adolatli baholash” tamoyillarini mustahkamlash.

OAV va ijtimoiy tarmoqlarning roli

Investigativ jurnalistika, korrupsion sxemalarni fosh etish, ochiq muhokamalar;

Korrupsiyaga oid xabarlarini yoritishda faktlarga asoslangan, xolis yondashuv;

Ijtimoiy tarmoqlarda fuqarolarning murojaatlari, videolar, dalillarini huquqiy tartibda ko‘rib chiqish mexanizmlarini kuchaytirish.

Jamoatchilik nazorati va fuqarolarning faolligi

“Ishonch telefoni”, “antikor.uz”, “e-anticorruption” kabi platformalar orqali anonim xabar berish imkoniyatini kengaytirish;

Mahalla, nodavlat notijorat tashkilotlari, yoshlar va ayollar tashkilotlarining monitoring va muhokama jarayonlarida ishtiroki;

“Korrupsiyaga murossasizlik muhiti”ni yaratish – pora berish yoki olishga undovchi har qanday harakatni qat’iyan rad etish.

Har bir vatanparvar fuqaroning vijdon ishi sifatida korrupsiyaga qarshi kurash

Mavzuning markaziy g‘oyasi – korrupsiyaga qarshi kurashish bu faqat davlat organlarining emas, har bir vatanparvar insonning vijdon ishi ekanidir. Bu fikrni bir nechta asosiy nuqtada izohlash mumkin:

Vatanparvarlik va halollik o‘rtasidagi bog‘liqlik

Haqiqiy vatanparvar inson:

Davlat mulkini “o‘ziniki” deb biladi va unga ziyon yetkazishni xiyonat deb hisoblaydi;

Xizmat vazifasini halol bajarishni, poradan voz kechishni o‘z sha’ni va obro‘sining ajralmas qismi deb biladi;

“hamma shunday qilyapti” degan uzrlar ortiga yashrinmaydi, balki halol yo‘lni tanlaydi.

“Mayda korrupsiya”ga befarq bo‘lmaslik zarurati

Ko‘p hollarda “katta” korrupsiya aynan “mayda” holatlardan boshlanadi – kichik sovg‘a, “rahmat puli”, tanish-bilishchilik orqali navbatni buzish va hokazo. Shu bois:

har qanday noqonuniy imtiyoz, “yo‘liga qo‘yish”ga intilishni rad etish;

huquqbuzarlikka duch kelganda “jim turish”ni emas, tegishli idoralarga murojaat qilishni odatga aylantirish;

farzandlarga “pora berib ish bitkazish” emas, qonuniy yo‘l bilan muammo hal qilish madaniyatini o‘rgatish lozim.

Shaxsiy mas’uliyat va vijdon nazorati

Qonunlar tashqi nazoratni ifodalaydi, biroq eng kuchli nazorat – bu insonning o‘z vijdoni. Vijdonli inson:

“hech kim ko‘rmas” deb emas, “bu ish to‘g‘rimi?” deb o‘ylaydi;

o‘z vazifasini halol bajarishni diniy va ma’naviy burchi deb biladi;
korrupsion “taklif”larni qat’iyat bilan rad etadi, hatto bu vaqtincha qiyinchilik tug‘dirsa ham, kelajak uchun to‘g‘ri yo‘lni tanlaydi.

Munozara bo‘limi

Korrupsiyaga qarshi kurashning murakkab jihati — uning ildizlari nafaqat iqtisodiyotda yoki siyosatda, balki inson psixologiyasida, ma’naviy-axloqiy qadriyatlardagi inqirozda yotganidir. Ilmiy tadqiqotlar korrupsiya ko‘proq oqibatga qarshi kurashilganda emas, balki sabablar bartaraf etilganda kamayishini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston tajribasi shuni namoyish etadiki, korrupsiyaga qarshi tizimni kuchaytirish bilan bir qatorda:

Ta’lim muassasalarida halollik darslarini kiritish,

Davlat xizmatchilarining oshkora faoliyati,

Jamoatchilik nazoratining kuchayishi,

Ommaviy axborot vositalarining faol ishtiroki

Korrupsiya ko‘lamini sezilarli darajada kamaytiradi. Shuningdek, fuqarolarning korrupsiyaga nisbatan ijtimoiy immuniteti shakllanmaguncha, bu illatni to‘liq bartaraf etish qiyin.

Xulosa

Korrupsiyaga qarshi kurash faqat davlat organlari zimmasidagi vazifa emas, balki har bir fuqaroning, har bir vatanparvar insonning vijdon ishi va umummilliy mas’uliyatidir. Halollik, shaffoflik, qonun ustuvorligi va fuqarolik pozitsiyasining mustahkamligi korrupsiyani bartaraf etishning eng asosiy kafolatidir. Jamiyatda halollik madaniyatini shakllantirish, davlat xizmatlarida raqamli transformatsiyani chuqurlashtirish, fuqarolarning huquqiy ongini oshirish – barqaror taraqqiyotning asosiy yo‘lidir.

Ta’lim tizimida halollik madaniyatini mustahkamlash: maktab va oliy ta’limda “Halollik darslari”ni muntazam o‘qitish.

Davlat xizmatlarini to‘liq raqamlashtirish: inson omili minimal darajaga tushirilishi zarur.

Jamoatchilik nazoratini kuchaytirish: nodavlat tashkilotlar va fuqarolarning faol ishtirokini rag‘batlantirish.

Korrupsiya xavfi yuqori bo‘lgan sohalarda muntazam monitoring: ta’lim, sog‘liqni saqlash, qurilish, bojxona va soliq tizimida alohida nazorat mexanizmlari.

Davlat xizmatchilari uchun maxsus etik kodeksga amal qilishni kuchaytirish.

OAV va blogerlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash: ochiqlik va shaffoflikka xizmat qiluvchi ijtimoiy loyihalar.

Adabiyotlar.

1. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *Global Report on Corruption and Crime Prevention*. New York: UN, 2023.

2. World Bank. *Anti-Corruption in Transition 5: Governance, Accountability and Public Sector Modernization*. Washington D.C., 2023.
3. OECD. *Integrity Framework for Public Governance*. Paris: OECD Publishing, 2022.
4. Kaufmann, D., & Kraay, A. *Governance Matters: Institutional Quality and Development*. World Bank Policy Research Paper, 2022.
5. Rose-Ackerman, Susan. *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press, 2021.
6. Johnston, M. *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy*. Cambridge University Press, 2020.
7. Klitgaard, R. *Controlling Corruption*. University of California Press, 2019.
8. Mungiu-Pippidi, A. *The Quest for Good Governance: How Societies Develop Control of Corruption*. Cambridge University Press, 2021.
9. Nye, J. S. "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis." *American Political Science Review*, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun. 2017-yil 3-yanvar.
11. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. *Yillik hisobot*, 2023.
12. Erkaev, A. *Huquqiy ong va korrupsiyaga qarshi kurashning ma'naviy asoslari*. Toshkent: Adolat, 2022.
13. Qo'chqorov, Sh. *Davlat boshqaruvida shaffoflik va korrupsiya profilaktikasi*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
14. Jo'raev, N. *Korrupsiyaning ijtimoiy-psixologik ildizlari va uni bartaraf etish yo'llari*. Toshkent: Huquq, 2020.